

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 21 mars 2019

Mål nr

T 2835-18

PARTER

Klagande

Erwin Hymer Group Sverige AB, 556886-7724

Kabelvägen 2

703 75 Örebro

Ombud: Advokaterna AJ och JW

Motpart

DNB Bank ASA, filial Sverige, 516406-0161

105 88 Stockholm

Ombud: Advokaterna FN och CRL

SAKEN

Bättre rätt till lös egendom, m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2018-05-08 i mål T 793-17

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Erwin Hymer Group Sverige AB ska ersätta DNB Bank ASA filial Sverige för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 312 500 kr, varav 250 000 kr avser ombudsarvode och 62 500 kr mervärdesskatt, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Erwin Hymer Group Sverige AB har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla DNB Bank ASA filial Sveriges talan, befria Hymer från skyldigheten att ersätta DNB Bank för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten samt förplikta DNB Bank att ersätta Hymer för rättegångskostnader där.

DNB Bank har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL**Vad målet i Högsta domstolen rör**

1. Målet i Högsta domstolen gäller bättre rätt till två husbilar som sålts på avbetalning med återtagandeförbehåll. Den huvudsakliga frågan i Högsta domstolen är om återtagandeförbehållen är sakrättsligt giltiga.

Bakgrund

2. Under 2012 sålde DNB Bank två husbilar på avbetalning till Eljas Motorsport AB (Motorsport). Husbilarna levererades till Motorsport. I avbetalningskontrakten fanns en klausul med följande lydelse.

”Säljaren förbehåller sig rätten att återta köpeobjektet till dess att Köparen fullgjort alla sina betalningsförpliktelser enligt detta avtal. Observera att det

inte är tillåtet att sälja eller på annat sätt göra sig av med köpeobjektet innan kontraktet är slutbetalt.”

3. I de allmänna villkor som utgjorde en del av avbetalningskontrakten angavs vidare följande:

”Ägarförbehåll och återtagande av köpeobjektet. Säljaren förbehåller sig äganderätten till köpeobjektet till dess Köparen fullgjort sina förpliktelser enligt detta kontrakt. Det är vid straffansvar förbjudet för Köparen att försälja, hyra ut, pantsätta eller på annat sätt avhända sig köpeobjektet eller del därav (exempelvis lämna köpeobjektet som inbyte) innan äganderätten helt övergått till Köparen.”

4. Under 2013 överlät Motorsport husbilarna till Mälarcamp AB. Det skedde sedan DNB Bank godkänt ett gäldenärsbyte varigenom Motorsport överlät samtliga rättigheter och skyldigheter enligt avbetalningskontrakten till Mälarcamp. Husbilarna innehades därefter av Mälarcamp. I avtalet angavs bl.a. följande.

”Observera att det inte är tillåtet att sälja, eller på annat sätt göra sig av med Köpeobjektet innan kontraktet är slutbetalt. ...

Denna överlåtelse innebär att Nuvarande Köpare på Överlåtelsedagen överlåter samtliga rättigheter och skyldigheter gällande rubricerat kontrakt, innefattande bl.a. sin villkorade äganderätt till Köpeobjektet som är belastat med s.k. äganderättsförbehåll, till Ny Köpare.”

5. Under 2014 överlät Mälarcamp ett större antal fordon, bl.a. de två husbilarna, till Hymer som ett led i en bredare uppgörelse i vilken DNB Bank inte var part. Avbetalningskontrakten för husbilarna var inte slutbetalda till DNB Bank vid överlåtelsen till Hymer.

6. DNB Bank väckte talan mot Hymer och yrkade bl.a. att Hymer skulle förpliktas att utan lösen utge husbilarna till banken. Tingsrätten fann att

förbehållen blivit sakrättsligt ogiltiga i vart fall i samband med Motorsports överlåtelse till Mälarcamp och ogillade DNB Banks talan. Enligt hovrätten var förbehållen sakrättsligt giltiga. Hovrätten har bifallit DNB Banks talan.

Rättsliga utgångspunkter

Återtagandeförbehåll

7. En kreditgivande säljare kan avtala med köparen om rätt att återta en vara, om köparen inte fullgör sin del av kreditköpsavtalet. Sådana förbehåll kan benämnas bl.a. äganderättsförbehåll, ägarförbehåll, hävningsförbehåll eller återtagandeförbehåll. Oberoende av benämning har de samma obligationsrättsliga och sakrättsliga verkningar. För att ett återtagandeförbehåll ska vara giltigt krävs att förbehållet ställts upp innan varan har kommit i köparens besittning, att varan är preciserad och att det följer av avtalet vilken fordran som förbehållet avser.

8. Rättsverkningarna av verksamma förbehåll är flera. En är att säljaren trots att varan har kommit i köparens besittning (tradition har skett) har rätt att häva köpet och återfå varan vid köparens betalningsdröjsmål (se t.ex. 54 § sista stycket köplagen). På motsvarande sätt har annan kreditgivare än säljaren rätt att återta varan om köparen inte fullgör sina förpliktelser enligt kreditköpsavtalet (se t.ex. 38 § konsumentkreditlagen, 2010:1846, och 7 § lagen, 1978:599, om avbetalningsköp mellan näringsidkare m.fl.). Ett giltigt återtagandeförbehåll innebär också att säljaren har separationsrätt till varan vid utmätning eller konkurs hos köparen. Vidare får säljaren – med de begränsningar som följer av godtrosförvävsreglerna – skydd mot köparens köpare och andra singularsuccessorer.

9. Ett giltigt återtagandeförbehåll innebär också ett förbud för köparen att skada varan eller förfoga över den genom vidareförsäljning, konsumtion, infogande i annan egendom eller bearbetning av varan så att den förlorar sin

identitet. (Se t.ex. SOU 1988:63 s. 66 f., Torgny Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, 6 uppl. 1996, s. 189 samt Axel Adlercreutz och Magnus Pfannenstill, Finansieringsformers rättsliga reglering, 5 uppl. 2010, s. 69 f.) I standardvillkor anges detta förfogandeförbud ofta uttryckligen i förbehållsklausulen.

Förfogandemedgivanden

10. Ett återtagandeförbehåll har inte sakrättslig verkan om säljaren – uttryckligen eller underförstått – gett köparen en rätt att före slutbetalning förfoga över varan, oavsett om något förfogande rent faktiskt har ägt rum. Ibland sägs i ett sådant fall att förbehållet inte är allvarligt menat mellan parterna (se t.ex. Tore Almén, Om äganderättsförbehåll till föremål som införlivas med fast egendom, SvJT 1918 s. 5 och s. 21 not 1, Henrik Hessler, Allmän sakrätt, 1973, s. 191, Annina H. Persson, Förbehållsklausuler, ak.avh., 1998, s. 570 ff. och Håstad, a.a., s. 189 ff.).

11. Frågan om det har förelegat ett uttryckligt eller underförstått förfogandemedgivande har varit föremål för prövning i flera avgöranden av Högsta domstolen. I några av dessa har varorna varit avsedda för vidareförsäljning medan andra har avsett infogande i fast egendom.

12. I rättsfallet ”Krupps äganderättsförbehåll” NJA 1932 s. 292 hade säljaren förbehållit sig äganderätten till varorna men också till köparens fordringar på tredje man sedan varorna sålts vidare och levererats. Därigenom ansågs köparen ha haft fri förfoganderätt till försäljning av varorna; förbehållet saknade därför verkan (jfr ”Det tyska äganderättsförbehållet” NJA 1978 s. 593). I rättsfallet ”Smågrisarna” NJA 1959 s. 590 hade grisar sålts för uppfödning och slakt. I avtalet hade säljarna förbehållit sig äganderätten till grisarna tills de var fullt betalda. Köparen hade för sin del utgått ifrån att han hade rätt att sälja grisarna utan att dessa fullt ut betalats. Enbart denna uppgift från köparen visade emellertid inte att säljarna godtagit ett sådant förfogande.

Den av köparen i övrigt åberopade utredningen visade inte heller att säljarna avsett att de skriftliga avtalens bestämmelser inte skulle gälla. Förbehållet ansågs därför vara giltigt.

13. I rättsfallet ”Asfaltbolagets dörrar” NJA 1960 s. 221 såldes dörrar till en entreprenör för att användas till en byggnad som denne skulle uppföra. Dörrarna levererades vid byggplatsen med hänsyn till byggets beräknade fortgång. Annat kunde inte antas än att köparen haft rätt att omedelbart efter leverans inmontera dörrarna, även om full betalning inte hade erlagts. Det avtalade äganderättsförbehållet ansågs därför inte vara giltigt. Också rättsfallet ”Industriportarna” NJA 1974 s. 660 avsåg leverans till en entreprenör där varorna, industriportar, såldes med äganderättsförbehåll. Enligt avtalet skulle säljaren ombesörja inmontering av portarna. Det kunde inte anses visat att parterna varit ense om att köparen skulle haft rätt att genom egen inmontering eller på annat sätt förfoga över portarna. Eftersom någon uttrycklig eller underförstådd överenskommelse om avvikelse från det skriftliga avtalet inte visats var förbehållet giltigt.

14. För att ett förbehåll ska sakna sakrättslig giltighet är det alltså inte tillräckligt att köparen för sin del ansett sig ha rätt att förfoga över egendomen. I stället måste också säljaren uttryckligen eller underförstått ha varit överens med köparen om detta. Vidare framgår bl.a. av ”Smågrisarna” att det är den som i strid med avtalets ordalydelse påstår att ett äganderättsförbehåll är ogiltigt som har bevisbördan för sitt påstående. En sådan placering av bevisbördan ligger också i linje med allmänna principer (jfr t.ex. Lars Heuman, Bevisbörda och beviskrav i tvistemål, 2005, s. 228).

15. I ”Industriportarna” uttalade justitierådet Mannerfelt i ett tillägg, med hänvisning till ”Asfaltbolagets dörrar”, att det kan anses råda en – givetvis brytbar – presumtion för att båda parter i verkligheten utgått från att köparen oberoende av betalning och äganderättsförbehållet ska kunna ta varan i anspråk när byggets fortgång gör detta behövligt. Enligt tillägget skulle

presumtionen gälla om avtalet avsåg varor som levererades till en byggplats och som var avsedda att infogas i byggnaden av köparen. (Jfr justitierådet Håstads tillägg i NJA 2009 s. 79.)

16. Redovisad rättspraxis ger emellertid inte stöd för mer än att frågan om ett återtagandeförbehålls sakrättsliga giltighet till följd av en uttrycklig eller underförstådd överenskommelse mellan parterna ska avgöras efter sedvanlig avtalstolkning. Det innebär att bl.a. parternas tidigare mellanhavanden och vad som förekommit inför och efter avtalsslutet får betydelse. Det får även betydelse vilken typ av vara och avtalssituation det är fråga om. Vad som krävs för att en uttrycklig eller underförstådd överenskommelse ska anses vara bevisad blir därför beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. För en sådan ordning talar också att en presumtion för att en köpare i vissa situationer, trots återtagandeförbehållet, ska anses ha fått förfoganderätt före betalning skulle skapa gränsdragningsproblem.

17. Om den naturliga förfogandetidpunkten infaller före betalningstidpunkten kan det tala för att säljaren i vart fall underförstått har gett köparen en förfoganderätt före betalning (jfr Håstad, a.a., s. 192). Om kreditköpet avser varor avsedda för omedelbar förbrukning eller användning som komponenter i tillverkningen kan det tala för att parterna avsett att förbehållet inte ska hindra förbrukning eller vidareförsäljning före betalning. Detsamma kan gälla när en grossist säljer till en detaljist. Också i nu nämnda fall måste hänsyn emellertid tas till om avtalet eller omständigheterna i övrigt är sådana att betalningsskyldigheten enligt parternas avtal inträtt före förfogandet.

Bedömningen i detta fall

Motorsports avbetalningsköp

18. Genom de återtagandeförbehåll som DNB Bank uppställde i förhållande till Motorsport hade banken rätt att återta husbilarna till dess att

Motorsport fullgjort alla sina avtalade betalningsförpliktelser. Det framhölls i avtalen att Motorsport inte fick sälja eller på annat sätt göra sig av med husbilarna innan slutbetalning skett.

19. Det framgår av utredningen i målet att Motorsport, utöver det huvudsakliga verksamhetsföremålet som var rallyverksamhet, hyrde ut husbilar och erbjöd provkörning till presumtiva kunder. De aktuella husbilarna skulle användas som reservbilar i dessa sammanhang. Husbilarna skulle vidare användas av Motorsports personal i samband med tävlingar. Om en kund var intresserad av en bil kunde Motorsport dock tänka sig att sälja bilen.

20. Av utredningen framgår också att DNB Bank under en följd av år hade sålt husbilar på avbetalning till Motorsport samt att ingen husbil hade sålts vidare utan att banken dessförinnan fått full betalning och kreditförhållandet därmed avslutats. Något partsbruk med annat innehåll hade alltså inte etablerats mellan parterna.

21. Hymer har således inte bevisat att parterna uttryckligen eller underförstått kommit överens om att Motorsport fick förfoga över husbilarna genom försäljning före slutbetalning. Återtagandeförbehållen i de båda kontrakten var därför gällande mellan Motorsport och DNB Bank.

Återtagandeförbehållens giltighet efter Mälarcamps förvärv av bilarna

22. Vid överlåtelsen av husbilarna från Motorsport till Mälarcamp övertog Mälarcamp med DNB Banks godkännande alla rättigheter och skyldigheter enligt de båda kontrakten. Mälarcamp inträdde därför i Motorsports ställning gentemot banken. Det angavs uttryckligen i överlåtelseavtalen att förbehållen avseende husbilarna även fortsättningsvis skulle gälla. Mälarcamp bekräftade i avtalen också att husbilarna var föremål för återtagandeförbehåll till förmån för banken.

23. Mälarcamps verksamhet bestod huvudsakligen av att bedriva försäljning av fritidsfordon. Bolaget var alltså, till skillnad från Motorsport, en återförsäljare av sådan egendom som förbehållet avsåg.

24. Efter köpet saluförde Mälarcamp de två husbilarna på samma sätt som övriga fordon som var till salu. FE, som då var ställföreträdare för både Motorsport och Mälarcamp, har i förhör angett att avsikten var att Mälarcamp inte skulle sälja husbilarna utan att först lösa krediten. Uppgiften stöds av utredningen i övrigt. Utredningen ger sammantaget inte stöd för att Mälarcamp uppfattat sig ha rätt att vidare sälja husbilarna innan slutbetalning skedde till DNB Bank.

25. Utredningen ger än mindre stöd för att DNB Bank genom att acceptera gäldenärsbytet vid överlåtelsen från Motorsport till Mälarcamp skulle ha lämnat ett underförstått förfogandemedgivande till Mälarcamp i strid med det skriftliga avtalet.

26. Hymer kan mot bakgrund av det anförda inte anses ha bevisat att Mälarcamp av DNB Bank fått ett uttryckligt eller underförstått medgivande att förfoga över husbilarna före slutbetalning. Förbehållen var därför sakrättsligt giltiga också i förhållande till Mälarcamp.

Övriga frågor i målet

27. Hovrätten har funnit att Hymer inte har gjort ett godtrosvärk av husbilarna. Hovrätten har vidare funnit att Hymer ska ersätta DNB Bank för den värdeminskning som fordonen drabbats av. Högsta domstolen gör samma bedömning i dessa frågor.

Slutsats

28. Hovrättens domslut ska därför fastställas.

Rättegångskostnader

29. Vid denna utgång ska Hymer ersätta DNB Bank för rättegångskostnad i Högsta domstolen. DNB Bank har yrkat ersättning med 695 100 kr, varav 556 080 kr för ombudsarvode och 139 020 kr för mervärdesskatt. DNB Bank har uppgett att beloppet avser drygt 190 timmars arbete och att banken saknar avdragsrätt för mervärdesskatt. Hymer har vitsordat 150 000 kr avseende ombudsarvode.

30. Målet i Högsta domstolen har avsett samma frågor som i tingsrätten och hovrätten. Ersättningen bör skäligen bestämmas till 250 000 kr jämte mervärdesskatt.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Kerstin Calissendorff, Johnny Herre (referent), Ingemar Persson, Lars Edlund och Eric M. Runesson
Föredragande justitiesekreterare: Anna Berglund